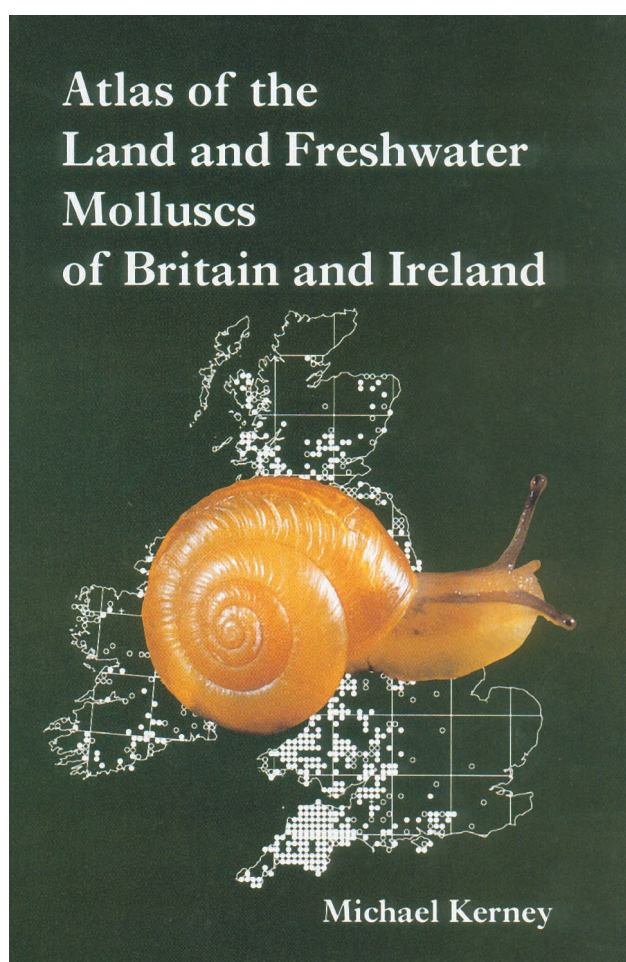

BOOK REVIEW

KERNEY M. 1999. Atlas of the land and freshwater molluscs of Great Britain and Ireland. 261 pp., hardback, Harley Books, ISBN 0 946589 48 8.

Książka nie jest kolejnym wydaniem, ale raczej nową, udoskonaloną wersją dzieła opublikowanego przez KERNEYA w 1976 r. pod nieco innym tytułem („Atlas of the non-marine Mollusca of the British Isles”). Zawartość obecnej wersji jest znacznie bogatsza: są tam rysunki mięczaków i teksty o każdym z gatunków (nie było ich wcale w poprzednim wydaniu), obszerniejsze informacje w części wstępnej, mapy roz-

The book is not another edition, but rather an improved “upgrade” version of KERNEY’s 1976 book of a somewhat different title (“Atlas of the non-marine Mollusca of the British Isles”). This version is much richer: it contains mollusc drawings and a text to each species (no text and drawings in the 1976 version), more comprehensive introductory chapters, distribution maps of selected environmental factors in the British Isles and a much longer reference list.

The book is a result of nearly forty years’ enormous work of professionals and amateurs alike, an outcome of a mapping scheme of the Conchological Society of Great Britain and Ireland, started in 1961.

There are five introductory chapters, surprisingly concise, as all together occupy only pages 8–22. The “Early history of recording” is an account of recording molluscs of the British Isles since the 17th century. In “The mapping scheme” the procedure applied by the Conchological Society is described in detail: how, when, where and on what basis the molluscs were recorded. The Society members have achieved a surprisingly good coverage, as shown on map 1 in the book (it is enough to compare it with some maps in the old version, to see how much progress has been made since 1976!). The map presents not only coverage, but the number of species registered in each 10 km² square of Great Britain and Ireland. The presented picture is probably very close to the actual mollusc diversity.

Environment factors that are important from molluscan viewpoint, such as calcium and various components of climate (temperature, humidity, etc.) are discussed in the “Factors influencing distributions”. “Maps of environmental factors” at the end of the book (pp. 237–243) supplement this chapter. They are really helpful when interpreting the present picture of mollusc distribution. They show the mean temperature of January, mean temperature of July, annual rainfall, distribution of calcareous rocks, maximum altitudes and atmospheric sulphur dioxide concentration.

mieszczenia wybranych czynników środowiskowych w Wielkiej Brytanii i Irlandii oraz znacznie więcej pozycji bibliograficznych.

Książka jest wynikiem prawie czterdziestu lat ogromnej pracy malakologów-zawodowców i amatorów, efektem programu sporządzania map rozmieszczenia rozpoczętego w 1961 roku przez Conchological Society of Great Britain and Ireland.

Rozdziałów wprowadzających jest pięć, zaskakująco zwięzłych, bo razem zajmują tylko strony 8–22. W rozdziale „Early history of recording” omówiono badania nad rozmieszczeniem mięczaków Wysp Brytyjskich od XVII wieku. W „The mapping scheme” opisano procedurę stosowaną przez Conchological Society: jak, gdzie, kiedy, w jaki sposób i na jakiej podstawie rejestrowano stanowiska mięczaków. Członkowie brytyjskiego Towarzystwa osiągnęli zaskakująco kompletne wyniki, o czym świadczy mapa 1 (wystarczy porównać ją z niektórymi mapami w starej wersji książki; od razu widać, jaki postęp dokonał się od roku 1976!). Mapa pokazuje nie tylko zagęszczenie stanowisk, ale też liczbę gatunków stwierdzonych w każdym 10 km² kwadracie Wielkiej Brytanii i Irlandii. Przedstawiony obraz różnorodności gatunkowej jest prawdopodobnie bardzo bliski rzeczywistości.

Czynniki środowiska ważne z punktu widzenia mięczaka, takie jak zawartość wapnia i różne czynniki klimatyczne (temperatura, wilgotność etc.) omówione zostały w „Factors influencing distributions”. Mapy rozmieszczenia wybranych czynników środowiska zamieszczone na końcu książki (strony 237–243) stanowią uzupełnienie tego rozdziału. Ogromnie ułatwiają one interpretację obecnego rozmieszczenia mięczaków. Przedstawiają średnią temperaturę stycznia i lipca, roczne opady, rozmieszczenie skał wapiennych, maksymalne wysokości nad poziom morza i stężenie dwutlenku siarki w atmosferze.

Rozwój malakofauny poczynając od późnego góla opisał w rozdziale „History of the British Fauna”; szczególnie interesująca jest dyskusja na temat tzw. problemu irlandzkiego (malakofauna stosunkowo uboga, ale jednak bogata jeśli wziąć pod uwagę przeszłość geologiczną; pewne gatunki, których brak w Anglii występują w Irlandii) i wpływu działalności człowieka na malakofaunę w późnym postglacjale. Zaskakujące, że efekt działania dwóch głównych czynników wynikających z ludzkiej działalności rolniczej: osuszania terenów podmokłych i wylesiania, nie zawsze bywa negatywny. „The future” jest próbą przewidywania dalszych losów brytyjskiej malakofauny pod wpływem ciągłej antropopresji i zmian klimatycznych.

Główny rozdział nosi tytuł „Distribution maps and species accounts”. W pierwszej jego części wyjaśniono sposób korzystania z map, wykorzystane źródła bibliograficzne, przyjętą nomenklaturę, kategoryzację bio-

The development of the mollusc fauna since the Late Glacial period is presented in the “History of the British Fauna”; the discussion of the so called Irish problem (poverty and relative richness of the fauna in the face of geological evidence; some species being present in Ireland but not in Britain) and of the Late Postglacial role of man as a mollusc-affecting factor is especially noteworthy. Surprisingly, the effect of the two main results of human agricultural activities: drainage of wetlands and restriction of woodland areas, is not always negative. “The future” is an attempt at predicting the future fates of the British malacofauna under the effect of continuing climatic changes and human impact.

The main chapter of the book is “Distribution maps and species accounts”. In the first part of the chapter maps, references, nomenclature adopted, categorization of habitats, distribution ranges etc. are explained. The records have been quite wisely divided in three categories: prior to 1965, in or after 1965 and fossil, the latter being Late- and Postglacial. The bulk of the chapter is occupied by maps and species accounts. All species recorded from Great Britain and Ireland (fossil records – Late- and Postglacial – as well) are included: 200 extant and 9 fossil; for extant species fossil localities are indicated if outside the present range. Each species occupies one page, with a UTM distribution map, a figure of shell or slug in the upper left corner, Latin name (usually with common synonyms), English name and a short text. The texts are concise and to the point: each includes the size (largest dimension – height or width), basic data on habitat and ecology, distribution in Great Britain and Ireland, history of dispersal (introduced species) and general distribution range; each text ends with a reference to papers where more information can be found. These references are almost exclusively classics of the British malacology: ELLIS 1926, 1978, MACAN 1949, KERNEY & CAMERON 1979. It is hard to decide if this is right: in many cases more complete and reliable data can be found in publications of “continental” authors.

To a Polish, or any non-English reader the texts may serve as a good example of a clear, concise account of ecology, distribution and of proper terminology to use. Many will find them helpful, when preparing their own texts – very important nowadays, when most journals are switching to English as the only or main language.

Most of the figures are good and well illustrate the appearance of the shell or slug habitus. Only a few are objectionable. *Deroceras laeve*, an actually slender and slight slug, in the figure is noodle-like and much larger than *Lehmannia valentiana* presented on the facing page – the latter slug is in fact much stouter and longer. The figures of shells of the genus *Pisidium*, as a result of size reduction, do not depict the hinge in a legible way. The figure of *Aegopinella*

topów, zasięgów występowania etc. Stanowiska rozsądnie podzielono na trzy kategorie: stwierdzone przed 1965, w lub po 1965 i kopalne, te ostatnie późno- i postglacjalne. Główną część rozdziału zajmują mapy i teksty dotyczące poszczególnych gatunków. Włączono tu wszystkie gatunki notowane w Wielkiej Brytanii i Irlandii (także kopalne – późno- i postglacjalne): 200 współczesnych i 9 kopalnych; dla gatunków współczesnych podano stanowiska kopalne, jeśli znajdują się poza współczesnym zasięgiem. Każdy gatunek zajmuje jedną stronę, z mapą rozmieszczenia w systemie UTM, rysunkiem muszli lub pokroju ślimaka nagiego w lewym górnym rogu, nazwą łacińską (zwykle podano też pospolicie używane synonimy), angielską i krótkim tekstem. Teksty są zwięzłe i celne: obejmują największy wymiar – wysokość lub szerokość, podstawowe dane o środowisku i ekologii, rozmieszczeniu w Wielkiej Brytanii i Irlandii, historii rozprzestrzeniania (gatunki zawleczone) i ogólnym zasięgu; każdy tekst kończy się donośnikiem do prac, w których można znaleźć więcej informacji. Te prace to prawie wyłącznie klasyka malakologii brytyjskiej: ELLIS 1926, 1978, MACAN 1949, KERNEY & CAMERON 1979. Trudno powiedzieć, czy to dobrze, bo w wielu przypadkach bardziej kompletne i wiarygodne dane można znaleźć w publikacjach autorów „z kontynentu”.

Dla czytelnika polskiego, i każdego innego nie-anglojęzycznego, teksty te mogą być dobrym przykładem jasnego, zwięzłego podania informacji o ekologii i rozmieszczeniu, i zastosowania właściwej terminologii. Niejednemu zapewne pomogą w przygotowaniu własnych prac – dziś, kiedy większość czasopism przechodzi na angielski jako główny lub jedyny język, jest to szczególnie ważne.

Większość rysunków jest dobra i doskonale oddaje wygląd muszli czy pokrój ślimaka nagiego. Tylko do niektórych można mieć zastrzeżenia. *Deroceras laeve*, w rzeczywistości mały i drobny ślimaczek, na rysunku jest kluchowaty i znacznie większy niż *Lehmannia valentiana* pokazana na sąsiedniej stronie – ten ostatni ślimak jest de facto znacznie grubszy i dłuższy. Rysunki małży z rodzaju *Pisidium*, wskutek redukcji rozmiaru, nie oddają w sposób czytelny budowy zamka. Na rysunku przedstawiającym *Aegopinella pura* zabrakło bardzo charakterystycznych krzyżujących się linii spiralnych i radialnych. Przy oznaczaniu gatunków z rodzaju *Oxychilus* zawsze istnieje ryzyko popełnienia błędu; oznaczenie wyłącznie na podstawie muszli bywa niemożliwe dla osób niedoświadczonych; przydałyby się choć schematyczne rysunki genitaliów. W porównaniu z *E. fulvus*, *E. alderi* (znowu sąsiadujące strony) wydaje się brzydki, a oba trudno od siebie odróżnić. Zdajemy sobie sprawę, że ilustracje pochodzą z różnych źródeł (wymienionych w Przedmowie), że książka jest przede wszystkim atlasem rozmieszczenia a nie przewodnikiem do oznaczania, i że sporządzenie całego

pura does not show the very characteristic crossing radial and spiral lines. With members of *Oxychilus* there is always a risk of misidentification; determination based on shell alone may prove impossible to inexperienced; at least diagrammatic drawings of their genitalia would be advisable. Compared to *E. fulvus*, *E. alderi* (facing pages again) seems a bit ugly, and both are difficult to distinguish. We realize that the illustrations come from various sources (duly acknowledged in the Preface), that the book is primarily a distribution atlas and not an identification guide, and that it is time- and fund-consuming to prepare a whole set of drawings for an atlas like this. But would not it be advisable, when preparing a next edition, to have all figures drawn by the same artist?

The reference list includes 256 references (only 13 in the first edition) devoted almost exclusively to the analysed area. It is a very valuable and representative selection of literature on the British and Irish malacofauna.

Besides the main parts, the book includes a list of localities cited in the text, list of recorders, index of taxonomic names and even a place for notes and addenda.

The book is “conservative” in an old, British style. This is apparent in many nomenclatural issues. Examples: Acroloxiidae and *Acroloxus lacustris* are placed at the end of Basommatophora, traditionally, while their place in the system (because of ancestral structure of their reproductive system) is at the very beginning (cf. GLÖER et al. 1992, GITTENBERGER et al. 1998). Lymnaeids of the group *Radix* include only *Lymnaea peregra* (= *Radix peregra* = *Lymnaea ovata*) and *L. auricularia*, as if all the arguments regarding *L. (Radix) ampla*, *ovata* and *lagotis* never existed. Likewise, within the subgenus *Stagnicola*, KERNEY lists only one species: *Lymnaea palustris* (= *Stagnicola palustris*). Have *Stagnicola turricula*, *occultus*, *fuscus*, *corvus* never been found in the British Isles? The Author expresses his doubts as to the specific status of *Anisus spirorbis*, while the problem was solved by HUDEC (1967) over 30 years ago and then tested e.g. in Poland and the Netherlands. When discussing *Ferrissia wautieri*, papers of RICHARDOT (e.g. 1977) should have been cited; the same is the case with *Gyraulus* and MEIER-BROOK (1983), or with Lymnaeidae and *Dreissena polymorpha* and JACKIEWICZ (1998 and literature cited therein) and STAŃCZYKOWSKA (e.g. 1977), respectively. The “taxonomy of *Cochlicopa* is not yet properly resolved”, while it has been resolved for several years (ARMBRUSTER 1995). Like with the systematic placement of Acroloxiidae, vertiginids have been arranged from more to less apomorphic, not the other way around. *Vertigo modesta* has been light-heartedly synonymised with *arctica*, though as yet there is no sound basis for such a synonymisation; the resulting general distribution range is misleading (cf. POKRYSZKO 1990).

zestawu rysunków specjalnie na potrzeby atlasu byłoby czasochłonne i drogie. Ale czy przy przygotowywaniu następnego wydania nie warto pomyśleć o rysunkach wykonanych w jednym stylu przez tę samą osobę?

Piśmiennictwo obejmuje 256 pozycji (w pierwszym wydaniu tylko 13) poświęconych prawie wyłącznie malakofaunie analizowanego obszaru. Jest to bardzo wartościowy i reprezentatywny wybór literatury o ślimakach i małżach Wysp Brytyjskich.

Oprócz głównych części książka obejmuje listę stanowisk cytowanych w tekście, listę osób, które brały udział w pracach terenowych, skorowidz nazw taksonomicznych, a nawet miejsce na notatki i uzupełnienia.

Książka jest „konserwatywna” w starym, angielskim stylu. Widać to wyraźnie w wielu kwestiach nomenklatorycznych. Oto przykłady. Acroloxiidae i *Acroloxus lacustris* umieszczono na końcu Basommatophora – tradycyjnie – podczas gdy ich miejsce (ze względu na prymitywizm cech budowy układu rozrodczego) jest na samym początku (vide GLÖER et al. 1992, GITTENBERGER et al. 1998). Błotniarki z grupy *Radix* to jedynie *Lymnaea peregra* (= *Radix peregra* = *Lymnaea ovata*) i *L. auricularia*, jakby nie było tych wszystkich dyskusji w sprawie *L. (Radix) ampla, ovata* i *lagotis*. Podobnie jest z błotniarkami z podrodzaju *Stagnicola*, gdzie KERNEY wymienia tylko jeden gatunek: *Lymnaea palustris* (= *Stagnicola palustris*). Czy na Wyspach nie znajdowano *Stagnicola turricula, occultus, fuscus, corvus*? Autor ma też wątpliwości w sprawie odrębności gatunkowej *Anisus spirorbis*, podczas gdy sprawę wyjaśnił HUDEC (1967) ponad 30 lat temu i np. w Polsce i Holandii jego pogląd się sprawdza. Przy omawianiu *Ferrissia wautieri* wyraźnie zabrakło prac RICHARDOT (np. 1977), przy *Gyraulus* MEIER-BROOKA (1983), a przy Lymnaeidae i *Dreissena polymorpha* odpowiednio JACKIEWICZ (1998 i literatura tam cytowana) i STAŃCZYKOWSKIEJ (np. 1977). „Systematyka *Cochlicopa* nie jest wystarczająco wyjaśniona”, gdy tymczasem została wyjaśniona już dobrych parę lat temu (ARMBRUSTER 1995). Podobnie jak z pozycją systematyczną Acroloxiidae, Vertiginidae uszeregowano odwrotnie niżby należało, tj. od bardziej do mniej wyspecjalizowanych. *Vertigo modesta* dość beztrudnie zsynonimizowano z *arctica*, choć jak dotąd brak dobrych podstaw do takiej synonimizacji; w efekcie przedstawiony w atlasie ogólny zasięg występowania jest przypuszczalnie błędny (cf. POKRYSZKO 1990).

Mimo kilku uwag krytycznych książkę KERNEYA należy uznać za niezmiernie wartościową. Autor w sposób umiejętny wykorzystał ogromną ilość danych, tworząc syntetyczną całość, która dobrze oddaje obraz występowania mięczaków w Wielkiej Brytanii i Irlandii. Książka będzie znakomitym punktem wyjścia dla dalszych badań faunistycznych i zoogeograficznych tego obszaru; należy polecić ją każdemu, kto planuje

Despite these few critical remarks, KERNEY's book is very valuable. The Author has skilfully combined a huge amount of data, and the outcome is synthetic, very well presenting the mollusc distribution in Great Britain and Ireland. The book will certainly provide a very good reference point for further faunistic, zoogeographic and ecological studies of the area, and should be recommended to anybody who plans to collect molluscs in the British Isles. The beautiful graphics and logical arrangement are noteworthy.

REFERENCES

- ARMBRUSTER G. 1995. Die mitteleuropäischen *Cochlicopa*-Arten (Gastropoda: Pulmonata: Cochlicopidae) – eine Untersuchung zur Formenvielfalt anhand schalenmorphometrischer, genitalanatomischer und molekularer Merkmale. Dissertation, Eberhard-Karls Universität, Tübingen.
- ELLIS A. E. 1926. British snails. Oxford.
- ELLIS A. E. 1978. British freshwater bivalve Mollusca. Linnean Society of London, synopses of the British fauna (N. S.) 11.
- GITTENBERGER E., JANSSEN A. W., KUIJPER W. J., KUIJPER J. G. J., MEIJER T., VELDE G. VAN DER, VRIES J. N. DE 1998. De Nederlandse zoetwatermollusken. Recente en fossiele weekdieren uit zoet en brak water. Nederlandse fauna 2. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & EIS, Leiden.
- GLÖER P., MEIER-BROOK C., OSTERMANN O. 1992. Süßwassermollusken. DJN, Hamburg.
- HUDEC V. 1967. Bemerkungen zur Anatomie von Arten aus der gattung *Anisus* Studer, 1820 aus Slowakischen Populationen (Mollusca, Pulmonata). Biologia 22: 345–363.
- JACKIEWICZ M. 1998. European species of the family Lymnaeidae (Gastropoda: Pulmonata: Basommatophora). Genus 9: 1–93.
- KERNEY M. 1976. Atlas of the non-marine Mollusca of the British Isles. Institute of Terrestrial Ecology, Cambridge.
- KERNEY M., CAMERON R. A. D. 1979. A field guide to the land snails of Britain and north-west Europe. London.
- MACAN T. T. 1949. A key to the British fresh- and brackish-water gastropods. Freshwater Biological Association, Ambleside.
- MEIER-BROOK C. 1983. Taxonomic studies on *Gyraulus* (Gastropoda: Planorbidae). Malacologia 24: 1–113.
- POKRYSZKO B. M. 1990. The Vertiginidae of Poland (Gastropoda: Pulmonata: Pupilloidea) – a systematic monograph. Ann. Zool. 43: 133–257.
- RICHARDOT M. 1977. Ecological factors inducing estivation in the freshwater limpet *Ferrissia wautieri* (Basommatophora: Ancyliidae). I. Oxygen content, organic matter content and pH of the water. Malacol. Rev. 10: 7–13.
- STAŃCZYKOWSKA A. 1977. Ecology of *Dreissena polymorpha* Pall. (Bivalvia) in lakes. Pol. Arch. Hydrobiol. 24: 461–530.

zbieranie mięczaków na Wyspach Brytyjskich. Na podkreślenie zasługuje świetna szata graficzna i logiczny układ treści.

ANDRZEJ PIECHOCKI
Chair of Invertebrate Zoology and Hydrobiology,
University of Łódź, Banacha 12/16,
90-237 Łódź, Poland
(e-mail: piech@biol.uni.lodz.pl)

BEATA M. POKRYSZKO
Museum of Natural History,
Wrocław University, Sienkiewicza 21,
50-335 Wrocław, Poland
(e-mail: bepok@culex.biol.uni.wroc.pl)

